

TAMAM CƏFƏROVA

tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

tjafarova59@mail.ru

Azərbaycan

GÖRKƏMLİ İCTİMAİ-SİYASİ VƏ DÖVLƏT XADİMİ MEHRİBAN XANIM ƏLİYEVANIN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA QADIN SİYASƏTİNİN HƏYATLA KEÇİRİLMƏSİNDƏ ROLU

Açar sözlər: Heydər Əliyev Fondu, YUNESKO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, Azərbaycan qadınları, BMT-nin İnkişaf Proqramı

Azərbaycan qadınına xas olan bütün nəci b xüsusiyyətləri özündə əks etdirən Mehriban xanım Əliyevanın söyləri nəticəsində bu gün Azərbaycanda qadın hərəkəti keyfiyyətcə yeni səviyyəyə yüksəlmiş, ölkənin siyasi sistemində güclü "Birinci Xanım" institutu formalaşmışdır. Mehriban Əliyevanın 1994-cü ildən başlayan geniş ictimai-siyasi fəaliyyəti həyatın demək olar bütün sahələrini əhatə edir və qadın hərəkətinin inkişafında yeni mərhələnin lideri kimi başlıca olaraq humanizm meyarlarına söykənilir.

Azərbaycan Respublikasında qadın siyasətinin yeni mərhələyə keçməsində, qadın hüquqlarının qorunması ilə bağlı qanunvericilik bazasının zənginləşməsində Mehriban xanım Əliyevanın müstəsna xidmətləri vardır. Mehriban xanım Əliyevanın çoxşaxəli fəaliyyəti milli-mənəvi dəyərlərə söykənən və intellektual yüksəlişə xidmət edən ideyaların cəmiyyətdə daha çox yayılmasına yönəlmişdir. Ölkənin birinci xanımının gender həssaslığı, qadınların hüquq və azadlıqlarının əməldə təsbiti, amalı onun "Azərbaycanda gender münasibətləri: meyillər və cəhdlər" adlı insan hüquqları haqqında hesabatı yazdığı "Ön sözdə" belə ifadəsini tapmışdır: "Cəmiyyətin demokratikləşməsinə aparan uzun və çətin yol, ölkənin dayanıqlı inkişaf strategiyası məhz gender bərabərliyindən, şəxsiyyətin, cinsindən asılı olmayaraq, ictimai təraqqinin mərkəzi fiquru kimi tanınmasından başlayır" [1, s.4].

Mehriban xanım Əliyeva tarixə mədəniyyətlərin dialoqu əsri kimi daxil olan XXI əsrdə dünyanın siyasi məkanında özünəməxsus yer tutmuşdur. Onun 2004-cü ildən rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu Azərbaycan milli dövlət-

çiliyinin daha da güclənməsi və beynəlxalq aləmdə mövqelərinin möhkəmlənməsinə xidmət edən nüfuzlu bir qurum kimi qadın hərəkətinin inkişafında da əvəzədlməz missiyası vardır.

Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü və Heydər Əliyev Fondunun maliyyə dəstəyi ilə yalnız Azərbaycan Respublikasında deyil, Avropa və Asiyaın bir çox ölkələrində, o cümlədən MDB ölkələrində elm və təhsil, səhiyyə, ailə, qadın, uşaq məsələləri ilə bağlı müxtəlif layihələr həyata keçirilir. Azərbaycan milli mədəniyyətinin, musiqisinin, incəsənətinin, ədəbiyyatının, tarixinin dünyada tanınması istiqamətində misilsiz işlər aparılır. 2004-cü il avqustun 13-də YUNESKO, 2006-cı il noyabrın 24-də İslam Ölkələri Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı (ISESCO) Mehriban xanım Əliyevanın xoşməramlı səfir adına layiq görüldüyünü elan etmişdir. Mehriban xanım Əliyeva İSESCO-nun xoşməramlı səfiri adına layiq görülmüş ilk qadın olmuşdur [2, 2006. – 26 noyabr. – s.2]. İSESCO-nun baş direktoru Əbdülməziz bin Osman əl-Tüveycri bu münasibətlə demişdi: "Dünyanın bu ağır günlərində, cəsarətli insanlara ehtiyac duyulduğu bir zamanda, münaqişələrin qarşısının alınmasında, sivilizasiyalararası dialoqu artırılmasında xidmətlərinə, İslam aləmində görülən işlərə böyük dəstəyinə görə Mehriban xanıma İSESCO-nun ən yüksək adını veririk. Bu, İSESCO-ya da, islam aləminə şərəf gətirəcəkdir" [3, s.50].

Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu qadın siyasəti sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla iş və əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasına dəstək olur, mühüm bey-

nəlxalq tədbirlər və konfranslar keçirir, diaspora əlaqələrinin möhkəmlənməsinə çalışır. Fond Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi təcavüzünü və azərbaycanlıların soyqırım haqqında həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqda mühüm işlər görür. Azərbaycançılıq ideologiyasının təbliği, milli-mədəni dəyərlər və sərəvlərin qorunması hüquqlarının reallaşdırılması, əlillərin və qadın hüquqlarının müdafiəsi, sosial təminat və sağlamlığın qorunması hüququnun reallaşdırılması Fondun əsas fəaliyyət istiqamətlərindədir. Uşaq hüquqlarının müdafiəsi, idmanın inkişafına dəstək və turizm əlaqələrinin genişlənməsi, qaçqın və məcburi köçkünlərin problemələrinin həlli, ekologiya məsələlərinin tənzimlənməsi və təbii sərəvlərin qorunması, elm və təhsil sahəsində fəaliyyət, amnistiya və azadlıqdan məhrumetmə yerlərində insan hüquqlarının təminatı bu siyasətin tərkib hissəsinə təşkil edir.

2008-ci il yanvarın 10-da Heydər Əliyev Fondu, BMT-nin Əhali Fondu (UNFA) və Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın, Uşaq Problemləri Dövlət Komitəsi arasında XXI ərsdə qadınlara qarşı zorakılıq əleyhinə birgə layihənin imzalanması bu fəaliyyətin bir nümunəsidir. Beynəlxalq səfərləri zamanı keçirdiyi görüşlərdə elm və təhsil, mədəniyyət, səhiyyə sahələrində əməkdaşlıq barədə razılıq əldə olunmuşdur. YUNESKO və İSESCO-nun xoşməramlı səfəri Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü və rəhbərliyi altında Azərbaycan Respublikası və YUNESKO arasında elm, təhsil və mədəniyyət sahəsində bir sıra mühüm layihələr həyata keçirilmiş və əməkdaşlıq münasibətləri daha da inkişaf etdirilmişdir. 2008-ci il iyunun 10-11-də Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü, YUNESKO-nun və İSESCO-nun dəstəyi ilə "Gülüstan" sarayında "Mədəniyyətlərarası dialoq qadınların rolunun genişləndirilməsi" mövzusunda beynəlxalq forum dünyada böyük maraqla izlənmişdir. Möhtəşəm tədbirdə müxtəlif ölkələrdən 300-dən çox nümayəndə, o cümlədən bir neçə ölkənin birinci xanımları, İSESCO-nun baş direktoru, YUNESKO-nun xoşməramlı səfərləri iştirak etmişlər. Bakı Forumunda mədəniyyətlərarası dialoqun idarəçilik, siyasi və praktiki aspektləri müzakirə olundu, təcrübə mübadiləsi aparıldı, cloca də yeni təşəbbüslər irəli sürüldü. Forumun yekununda Bakı

Bəyannaməsi və birinci xanımların bəyannamə qəbul olunmuşdur. Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu qadın hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı dövlət qurumları, beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən yerli qeyri-hökumət təşkilatları ilə əməkdaşlığa mühüm önəm verir, qadın və uşaqların problemləri və onların həllinə dair tədbirlər həyata keçirir. Bakıda BMT-nin Əhali Fondu və AQPDPK ilə birlikdə həyata keçirilən "XXI ərsdə qadınlara qarşı zorakılıq əleyhinə" layihəsi çox mühüm və ciddi işlərdən biridir. Həmçinin 2008-2011-ci illərdə həyata keçirilən "Gender Əsaslı Zorakılıqla Mübarizə" Layihəsi qadın hüquqlarının müdafiəsi, gender bərabərliyi və qadınların cəmiyyətdə qərar qəbul etmə prosesində iştirakının təmin edilməsinə yönəlmis mühüm təşəbbüslərdən biridir. Xocalı soyqırım cinayətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması ilə əlaqədar Fond xüsusi layihələr həyata keçirmişdir.

2008-ci il yanvarın 25-də Heydər Əliyev Fondu ilə ABŞ-ın "Uşaqların Xilası" ("Save the Children") təşkilatı arasında Azərbaycan Respublikasında uşaqlar üçün inkişafa doğru yönəlmis səylərin birləşdirilməsinə nəzərdə tutulan anlaşma memorandumu imzalanmışdır. 2011-ci ilə qədər layihə çərçivəsində 12 rayonda 30 min uşağı əhatə edən 8 min ailənin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılmasına kömək göstərilmişdir. ABŞ-ın Azərbaycan Respublikasındakı səfirliyi və Heydər Əliyev Fondu birgə peşə məktəbləri ilə bağlı layihə üzərində işləyirdilər [4, 2011. – 22 oktyabr. – s.2]. Heydər Əliyev Fondu uşaqların hərtərəfli inkişafı, onların yüksək standartlara cavab verən təhsil və tibbi xidmətlərə təmin olunması, uşaq problemlərinin həlli istiqamətində önəmli layihələr həyata keçirməkdədir. Respublikanın Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın uşaq məsələlərinə diqqəti bu sahəyə qayğının daha da artırılmasına səbəb olmuşdur. Xüsusilə də "Uşaqlar Azərbaycanın sabahıdır, gələnlərin problemlərini biganə qaldırmaq" devizini irəli sürən Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevaya uşaqların hərtərəfli inkişafı, keyfiyyətli təhsil, yüksək standartlara cavab verən tibbi xidmətlərə təmin olunması istiqamətində önəmli layihələr həyata keçirir. "Yeni ölkəyə Azərbaycanı yeni məktəb" çərçivəsində yüzlərlə təhsil ocaqları tikilib isti-

fadəyə verilmişdir. "Uşaq evləri və internat məktəblərinin inkişafı proqramı" və "Məktəbə-qədər uşaq tərbiyə müəssisələrinin yenidənqurulması" layihəsi çərçivəsində 100-dək körpələr evi, bağça və internat məktəbi əsaslı təmir olunmuşdur. Uşaq evləri və internat yuvalarının sosial-psixoloji reabilitasiyasına imkan yarada-cıq resurs mərkəzinin yaradılması, "Kor və zəif görən uşaqlar üçün informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına çıxışın təmin edilməsi", "Təhsilə dəstək" və "İnküziv təhsil" proqramlarının həyata keçirilməsi Fondun xidmətləri sırasında xüsusi vurğulanmalıdır. Fondun prezidenti kimsəsiz və yetim uşaqlara, fiziki sağlamlığında problemi olanlara xüsusi yardım göstərir. Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilən "Diabetli uşaqlara ən yüksək qayğı" və "Talassemiyaşlı həyat namına" layihələri cəmiyyətin diqqətini uşaqların sağlamlığına yönəldilməsi baxımından müstəsna əhəmiyyət daşıyır. Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə cəmiyyətdəki daha həssas uşaqlar - xüsusi qayğıya ehtiyacı olan, ailələrini itirmiş ayaqları, münafiqdən zərər çəkmiş bölgələrdə yaşayan uşaqların müdafiəsi ilə bağlı müxtəlif layihələr həyata keçirilir. Hər bir uşaq üçün bərabər imkanlar yaradılıb: təhsil, tibb, istirahət və digər xidmətlər əlçatandır, ədalətli, inklüziv çıxış imkanları var. Uşaq hüquqlarının müdafiəsi üzrə çox ciddi nəzarət və monitorinq mexanizmi fəaliyyət göstərir. Mütəmadi olaraq uşaqların qidalanma, nəzarət, təhlükəsizlik, zorakılığa məruz qalma və digər məsələlərə bağlı monitorinq aparılır, tövsiyələr hazırlanır, sənədlər Nazirlər Kabinetində toplanır və Prezidentə hesabat verilir.

2008-ci sentyabrın 26-da keçirilmiş və iki minə yaxın nümayəndənin təmsil olduğu Azərbaycan qadınlarının III qurultayı dövlət qadın siyasətinin əsas istiqamətləri üzrə görülən işlər müsbət qiymət verməklə yeni vəzifələr müəyyən etdi. Qurultay iştirakçılarına Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevnin müraciəti və bir sıra görkəmli qadınların yüksək dövlət mükafatları ilə təltif edilməsi respublikanın qadınları tərəfindən dərin minnətdarlıq hissi ilə qarşılandı. Qurultaya Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı Mehriban Əliyevanın çıxışı ölkəmizdə qadın siyasətinə yüksək diqqətin əyani ifadəsi oldu. Müasir qadın hərə-

katında yeni prioritetlərin müəyyən edilməsi Mehriban Əliyevanın Azərbaycan qadınlarının III qurultayında çağırışında öz əksini tapıb: "Biz bu gün bərabər hüquqlardan bərabər imkanlara keçid siyasətini gerçəkləşdiririk. Mən bu yolda bütün Azərbaycan qadınlarını daha fəal olmağa, öz potensialını genişləndirməyə, cəmiyyətdə öz sözünü deməyə çağırıram" – sözləri Mehriban Əliyevanın qadın hüquqlarının qorunması istiqamətində irəli sürdüyü yeni tendensiyanın əsasını təşkil edir. Bütün bunlar Mehriban Əliyevanın yüksək siyasi potensialına malik olduğunu bir daha təsdiqləyir [5, 2008, 27 sentyabr].

Müasir dövrdə ölkədə gender bərabərliyinin təmin olunması üçün əlavə vasitə və yolların axtarılması, yeni layihələrin və fəaliyyət planlarının müzakirə edilərək qəbul edilməsi beynəlxalq ictimaiyyətin diqqət mərkəzində saxlanılır. 2010-cu il may ayının 24-25-də Bakıda keçirilən Avropa Şurasının qadınlar və kişilər arasında bərabərlik məsələlərinə məsul nazirlərinin "Gender bərabərliyi: de-yure və de-facto gender bərabərliyinin təmin olunması" mövzusunda VII konfransın müzakirə etdiyi məsələlərdən biri də kişilər və qadınlar arasında de-facto bərabərliyi nail olunması üçün siyasi iradənin ortaya qoyulması, iqtisadi, maliyyə resurslarının gender təyinatlı fəaliyyətə yönəldilməsinin, KİV-nin, təhsil və maarifləndirmənin rolunun artırılması idi. Mehriban xanım Əliyevanın açılış mərasimində gender bərabərliyi ilə bağlı ətraflı çıxışı tədbirə çox sayda xarici qonağın və beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrinin qatılması, bir daha bu məsələnin əhəmiyyətini təsdiq etmiş oldu [6, 2010, 25 may, s.5].

Uşaq və qadınların hüquqlarının qorunması, təhsildə gender bərabərliyinə nail olunması, qadın təşkilatlarının fəaliyyətinin gücləndirilməsi, qadınların ictimai həyatda rolunun artırılması və digər sahələrdə Heydər Əliyev Fondu mühüm işlər görür. Fondun təşkilatçılığı ilə "Mədəniyyətlərarası dialoq qadınların rolunun genişləndirilməsi" mövzusunda beynəlxalq Forumun Bakıda keçirilməsi qadınların cəmiyyətin həyatındakı fəal məvqeyini bir daha təsdiq edir. Bakı Forumunda mədəniyyətlərarası dialoqun idarəçilik, siyasi və praktiki aspektləri müzakirə olundu, təcrübə mübadiləsi aparıldı, eləcə də yeni təşəbbüslər irəli sürüldü. Bu cür

beynəlxalq tədbirlərin Bakıda keçirilməsi Azərbaycan dövlətinin nüfuzunun getdikcə gücləndiyini bir daha sübut edir [7, 2014, № 14, s.9-10].

Mehriban xanım Əliyeva "Milli Məclis" jurnalına olan müsahibəsində müxbirin - "Bizim qadınların ictimai fəallığının səviyyəsini qısaca necə qiymətləndirərdiniz? - sualını cavablandıraraq demişdi: "Bu gün qadınlarımız *təkcə ailə dəyərlərinin qoruyucusu deyil, onlar həm də ölkənin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edirlər. Bizim müasir qadınlarımız sosial baxımdan fəaldırlar və onların ictimai proseslərdə təsirlərini getdikcə artır. İctimai-siyasi həyatın elə bir sahəsi yoxdur ki, orada qadınlar özlərinin ən yaxşı keyfiyyətlərini göstərməsinlər. Bizdə siyasətlə məşğul olan, dövlət qulluğunda, ümumiyyətlə, hər bir sahədə fəaliyyət göstərən qadınlar çoxdur. Onlar arasında bacarıqlı təşkilatçılara, müxtəlif səviyyəli rəhbər vəzifələrdə uğurla çalışanlara daha tez-tez rast gəlirik*" [8, 2009. - mart - aprel. - s.4].

Azərbaycan ailəsinin problemlərini həmişə diqqət mərkəzində saxlayan Mehriban xanım Əliyeva ölkədə ailə, qadın və uşaq problemlərinin həllinə böyük dəstək verir. Onun təşəbbüsü ilə ailələrin rifahına yönəlməmiş layihələr reallaşır. Məsələn, "XXI əsrdə qadınlarla qarşı zərəkətlilik əleyhinə" layihəsinin müzakirəsi ölkədə böyük əks-səda doğurmuşdu. Məişətdə zərəkətliliyə və təzyiqlə ən çox məruz qalınan da məhz qadınlardır. Bundan əlavə, bəzi bəlgələrdə qızların erkən yaşda evlənməsi halları geniş yayılmışdır. Mehriban xanım Əliyeva bu problemlərin həlli yolları barədə düşüncələrini bölüşərək demişdi: "...təəssüf ki, ölkəmizdə qadınlara qarşı ailədaxili və məişət zərəkətliliyi hallarına hələ də tez-tez rast gəlirik. O cümlədən, qızların erkən yaşda zorla əra verilməsi halları da var və mən bunu qadınların çoxunun taleyini şikəst edən zərəkətliliyin ən ağır nəticələrdə görürəm çıxaran bir forması hesab edirəm. Belə hallara qarşı mübarizədə qanunun gücündən tam istifadə etmək lazımdır. Lakin gender zərəkətliliyinin və erkən nikahların çox ağır nəticələrini insanlara izah edən ciddi məarifçilik işinin aparılması da zəruridir" [9, 2009. - mart-aprel. - s.5].

Özünün çoxşaxəli fəaliyyəti ilə insanların dərin rəğbət və ehtiramını qazanmış, ölkə qa-

dınları tərəfindən "Mərhəmət simvolu" seçilmiş Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu ailə, qadın və uşaq problemlərinin həllinə böyük dəstək verir. Bu istiqamətdə reallaşdırılan layihələr sırasında önəmli yer tutan və bir sıra regionları əhatə edən "XXI əsrdə qadınlarla qarşı zərəkətlilik əleyhinə" layihə çərçivəsində geniş maarifləndirmə kampaniyası həyata keçirilir [10, 2009. - 23 aprel. - s.3].

Avropa Şurasının qadınlar və kişilər arasında bərabərlik məsələlərinə məsul nazirlərinin 2010-cu il mayın 24-də "Gülüstan" sarayında Avropa Şurasının qadınlar və kişilər arasında bərabərlik məsələlərinə məsul nazirlərinin "Gender bərabərliyi: de-yure və de-facto bərabərliyinin təmin olunması" mövzusunda keçirilən VII konfransında Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyeva çıxışında qeyd etmişdi ki, Azərbaycan Respublikasında elə bir sahə yoxdur ki, orada qadınlar iştirak etməsin, qadınlar idarəçilik, hüquq-mühafizə, adliyyə orqanlarında təmsil olunur, biznes fəaliyyəti ilə məşğul olur, siyasi və ictimai proseslərdə iştirak edirlər. Qadınlar dövlət məmurları və elmi işçilərin demək olar ki, yarısını təşkil edirlər. Həkimlərin və məktəb müəllimlərinin əksəriyyəti qadınlardır. Bütün bunlarla bərabər Mehriban xanım Əliyeva qeyd etmişdi ki, "Azərbaycanda gender münasibətləri və qadınların ailə və cəmiyyətdə statusu ilə bağlı ciddi problemlər də vardır. Bütün bunlar dövlət və qeyri-hökumət qurumlarının narahat edən məsələdir....Bütün tədqiqatçılar hesab edirlər ki, sivilizasiyanın inkişaf dövründən başlayaraq, qadınlar demək olar ki, bütün cəmiyyətlərdə dini mənsubiyyətdən və ya siyasi quruluşdan asılı olmayaraq, kişilərdən asılı vəziyyətdə olurlar. Hazırda dünya öz inkişafının elə bir dövrünə qədəm qoyur ki, yekun məqsəd bu vəziyyətin dəyişməsinə ibarətdir. Vəziyyətin dəyişməsinə də uğurlar barətir. Cəmiyyətin ictimai, sosial, dini və mədəni amillərindən asılıdır". Birinci xanımın qadın hüquqları ilə bağlı çıxışı beynəlxalq konfransda diqqətə ölkəmizə yönəldilməsinə imkan yaratmış və bu mövzuda geniş müzakirələrə təkan vermişdi [11, 2010. - 25 may. - s.5].

Müasir Azərbaycan Respublikasında milli qanunvericilik qadınların hüquq bərabərliyini təmin edərək hər cür ayrı-seçkiliyin qarşısını almağa xidmət göstərir, gender məsələləri ilə

bağlı dövlət siyasəti isə qadınların bərabər imkanlarının gerçəkləşdirilməsinə yönəlmişdir. Gender bərabərliyi müasir dövrdə demokratik cəmiyyətin inkişafının və insan hüquqlarının qorunmasının əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. "Məişət zərəkətliliyinin qarşısını almaqsa haqqında" qanunun qəbul edilməsində ölkənin birinci xanımının xüsusi rolu olmuşdur. Azərbaycan milli təhsil və səhiyyəyə də aparıcı məqəvlər tutan qadınlarımız ölkəmizin siyasi, sosial və ictimai həyatının bütün sahələrində fəal iştirak etməklə, real gender bərabərliyinə nail olunması üçün öz qüvvələrini osğərmirlər. Qadın və uşaqların məişət zərəkətliliyində müdafiəsinə yönəlməmiş "Məişət zərəkətliliyi haqqında Qanun"un qəbul edilməsində və "Ailə Məcəlləsi"ndə qızlar üçün nikah yaşının 18-ə qaldırılması ilə bağlı dəyişiklik edilməsində Mehriban xanım Əliyevanın böyük dəstəyi olmuşdur. Mehriban xanım Əliyevanın dövlətin idarəetmə sistemində ləyaqətli məqəvcəyi və şəxsiyyət kimi formalaşması sayəsində dövlətin inkişafı üçün əməli zəmin və möhkəm baza yaratmaqla, qarşıya qoyulmuş məqsəd və vəzifələrini reallaşdırmaq üçün yüksək idarəetmə məharəti, peşəkərlilik səviyyəsi nümayiş etdirməklə dəyərli əməli nəticələr əldə etməklə qadın siyasətinin dünyaya mədəni inteqrasiyanın mühüm əməli kimi çıxış etdiyini sübuta yetirir [12, s.48].

Bakıda "Qloballaşma şəraitində mədəniyyətlərin dialoqu" mövzusunda Forumun (29-30 iyun 2010-cu il), "Çoxmədəniyyətli dünyada sülh şəraitində birgə yaşama" mövzusunda mədəniyyətlərəarası dialoq üzrə II Beynəlxalq Forumun (8-9 aprel 2011-ci il) keçirilməsi də məhz Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə reallaşmışdır.

2012-ci il iyunun 29-da Bakıda keçirilən beynəlxalq Krans-Montana Forumu çərçivəsində "Qadın hüquqları insan hüquqlarıdır, insan hüquqları isə qadınların hüququdur" mövzusunda konfransda qaldırılan məsələlər, eyni zamanda Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın qadın hüquqları ilə bağlı geniş və əhatəli çıxışı beynəlxalq diqqətin ölkəmizə yönəldilməsinə imkan yaratmışdır. Plenar iclasda Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyeva qadınların hüquqlarının təsviqi və gender bərabərliyi məsələlərinin çox önəmli və ak-

tual olduğunu qeyd edərək demişdi: "Azərbaycan qadınları fəal surətdə ölkə həyatının müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərir, dövlət qulluqçuları, parlament üzvləri, vətəndaş cəmiyyətinin fəalları kimi çalışırlar. Bundan başqa, qadınlar arasında çox bacarıqlı tələbələr, müəllimlər, professorlar vardır. Hamçının qadınlarımız prioritet məsələlərdə çox fəaldırlar. Məsələn, biz Azərbaycanda gender bərabərliyi haqqında qanun qəbul edirik. Bundan başqa, 2008-ci ildən ölkədə qadın məsələləri üzrə Tədbirlər Planına həyata keçiririk. Bu Planla əsasən, qadınların sosial-iqtisadi hüquqlarının qorunması ilə bağlı tədbirlər görülməsi nəzərdə tutulur" [13, 2012, 30 iyun, s.5].

Mehriban xanım Əliyevanın ölkədə elmin, təhsilin, mədəniyyətin inkişafı, sosial problemlərin həlli namına gördüyü fəal işlərlə yanaşı, gender problemlərinin, qadınlara qarşı bütün zərəkətlilik hallarının, ənənəvi Azərbaycan ailəsinə zidd olan stereotiplərin aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət yetirir. Onun adı cəmiyyətimizdə xeyirxahlıq, insanlara kömək, nəticəlik məzmunu ilə əsasiasiyası olunur, dünya səviyyəsində Azərbaycan qadınının müsbət obrazının formalaşmasında əvəzsiz rol oynayır. 2005-ci ildən başlayaraq Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə Bakıda və əksər rayonlarda uşaq evləri və internat məktəblərində olduqdan sonra Uşaq evləri və internat məktəblərinin inkişafı proqramı həyata keçirilmişdir. Bu kateqoriyadan olan 50-dək uşaq müəssisəsində yenidənqurma və tikinti-təmir işləri aparılmışdır. Onlar zəruri avadanlıqla, yeni ədəbiyyatla təmin edilmiş, informasiya texnologiyalarının tətbiqi, interaktiv təhsil üçün uyğunlaşdırılmışdır. Heydər Əliyev Fondu ilə BMT-nin İnkişaf Proqramı arasında kor və görmə qabiliyyəti zəif olan insanlar üçün İKT-yə çıxışın təmin edilməsinə dair layihə imzalanmış (9 dekabr 2005-ci il). Bu layihənin həyata keçirilməsi əhəlinin təcrid olunmuş qrupunun cəmiyyətin həyatında fəal iştirakını təmin edilmiş, fiziki qüsurlu insanların informasiya əldə etməsi üçün əlavə imkanlar yaradılmış [14, 2009. - 22 avqust. - s. 3-4].

Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi "Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb", "Dünyəyə azyiyyətli uşaqlara qayğı", "Uşaq evləri və internat məktəblərinin inkişafı", "Təh-

silə dəstək" kimi layihələr uşaqların və ümumilikdə ailələrin rifahının yaxşılaşdırılmasına yönəldilmişdir. Adı çəkilən layihələr üzrə uşaq müəssisələrinin bir qismi yenidən qurulmuş, müasir texniki avadanlıqlarla təchiz olunmuşdur. Yaşı 18-ə çatmış qızların uşaq evindən sonrakı taleyi bu gün cəmiyyəti narahat edən məsələlərdən idi. Bunu nəzərə alaraq Heydər Əliyev Fondu internet həyatı başa çatan qızlar üçün yaşayış binası tikdirdi. Bu layihə müstəqil həyata qədəm qoyan qızların həyatını izləməklə yanaşı, onlara verilən mənavi dəstəyini ifadəsi oldu. Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətində xüsusi yer tutan məsələlərdən biri də əhalinin sağlamlığının təmin olunması və səhiyyə sistemindəki problemlərin həlli ilə bağlıdır.

Mehriban xanım Əliyevanın qeyd etdiyi kimi, *"hər bir cəmiyyətdə mərhəmət, insanpərvərlik, qayğı kimi hissələr əsas yer tutmalıdır. O cəmiyyətdə ki, həm dövlət qurumları, həm vətəndaş cəmiyyəti məhz bu prinsiplər əsasında, həm öz həyatını, həm öz fəaliyyətini qurur, o cəmiyyət inkişaf etmiş, uğurlu cəmiyyətdir"*. [15, 2014.- 4 iyul.- s.4].

2015-ci il noyabrın 15-də Antalyada keçirilən "Böyük İyirmiliyin" Sammiti çərçivəsində "Biznes-20"/"Qadınlar-20" ("Business-20"/"Women-20") birgə sessiyada Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın iştirak etdiyi əldə edilən qərarın qadınların problemlərinə, həmçinin terrorçuluğa qarşı mübarizə, vəziyyət, bu ölkədə olan Suriya qaçqınlarının məsələlərinə də toxunulmuş, milliyəti və sərhədi olmayan terrorun yaratdığı təhlükələrin aradan qaldırılmasında dünya xalqlarının birgə fəaliyyətlərinin zəruriliyindən danışılmışdı [16, 2015.- 17 noyabr.- s. 3].

2019-cu ilin may ayında IV Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu çərçivəsində Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın iştirakı ilə "Qızlara təhsil verməklə zərəkə ekstremizmə qarşı mübarizə" mövzusunda "dəyirmi masa"nın təşkil olunması, onun təşəbbüsü ilə ayrıca sessiyanın keçirilməsi, bu mövzu ətrafında fəal müzakirələrin aparılması və tövsiyələrin qəbul edilməsi dünyada qadınların, əsasən də qızların hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir [17, 2019.- 24 avqust.- s.5].

Mehriban xanım Əliyeva özünü reallaşdırma ilə birləşən harmonik, məqsədyönlü və güclü qadınların etalonuna çevrilib. Rusiya Federasiyası Federal Məclisinin rəsmi mətbu orqanı olan "Parlamentlərimizə qazetə"nin 2015-ci il 22 sentyabr tarixli nömrəsində jurnalist Aleksandr Karavayev yazdığı kimi "Mehriban Əliyeva Azərbaycanın və postsovet məkanının ayırlıqda götürülən tarixi baxımından müstəsna, amma global proseslər baxımından obyektiv qanunauyğun fenomenidir... Bir tərəfdən Azərbaycanı Mehriban Əliyeva kimi liderin formalaşmasını tələyin qismətli hesab etmək olar. Obyektiv desək, onun təşəbbüsü və təklifləri müxtəlif sivilizasiya platformalarının qovuşduğu yerləşən Azərbaycanın sosiokultural və mədəni modernləşməsinin hərəkətverici amilinə çevrilib" [18, s. 3].

Beləliklə, aparılan aradırmanın Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva dövlətin qadın siyasəti sahəsində qoyulmuş məqsəd və vəzifələri reallaşdırmaq üçün yüksək idarəetmə məharəti, peşəkarlıq səviyyəsi nümayiş etdirməklə dəyərli əməli nəticələr əldə etmişdir. Bunlar başlıca olaraq aşağıdakılardır:

- Mehriban Əliyeva özünün geniş və zəngin ictimai-siyasi fəaliyyəti sayəsində Azərbaycanın qadın hərəkatı tarixində mühüm bir mərhələnin əsasını qoymuşdur;

- Mehriban Əliyevanın gender bərabərliyinin təmin edilməsində, qadın hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində ölkəmizdə aparılan işləri xüsusi qeyd olunmalıdır;

- Mehriban Əliyevanın rəhbərliyi ilə həyata keçirilən sosial-yönlü layihələr öz bitkinliyi və kompleks xarakter daşması ilə seçilir. Birinci xanım ictimai-siyasi və mədəni sahələrdə çoxsaylı layihələrin müəllifi və dəstəkçisidir, qadınların problemlərinə, onların ictimai həyatda aktiv rolunun təmin edilməsinə də böyük qayğı ilə yanaşır;

- Mehriban Əliyevanın zəngin ictimai-siyasi fəaliyyəti ilə ön mövqedə olması, eyni zamanda cəmiyyətdə "qadın - lider" faktorunu daha da möhkəmləndirmişdir;

- Mehriban Əliyevanın çoxşəxli və səmərəli fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan qadınlarının daha geniş təbəqələri ölkənin ictimai-siyasi həyatına qoşulmuşdur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycanda gender münasibətləri: meyillər və cəhdlər. Azərbaycan Respublikasında İnsan İnkişafı Haqqında. Bakı: BMTİP, 2007, s.4.

2. Mehriban Əliyeva İSESCO-nun ilk xanım xoşməramlı səfiri elan edildi // Xalq qəzeti. – 2006. – 26 noyabr. – s.2.

3. Ulu öndər. 5 cildə. 4-cü cild. Bakı., "Şərq-Qərb" Nəşriyyat Evi. – 2013. – 218 s., S.50.

4. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların problemlərinin həlli daim dövlətin diqqət mərkəzindədir // Xalq qəzeti. – 2011. – 22 oktyabr. – s.2.

5. Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Azərbaycanın Birinci xanımı Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan qadınlarının III qurultayında nitqindən // "Azərbaycan" qəz., 2008, 27 sentyabr.

6. Bakıda Avropa Şurasının qadınlar və kişilər arasında bərabərlik məsələsinə məsul nazirlər VII konfransı keçirilir // Azərbaycan qəz., 2010, 25 may, s.5.

7. Heydər Əliyev Fondu. 10 il // Ailə. Qadın. Uşaq. Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın, Uşaq Problemləri Dövlət Komitəsi. Bakı, 2014, mart-avqust, № 14, s.9-10.

8. Mehriban xanım Əliyeva: "Humanist dəyərlər və ideallar birinci yerdə dayanmalıdır" // Milli Məclis. – 2009. – Mart – aprel. – s.3-5. – S.4.

9. Mehriban Əliyeva: "Humanist dəyərlər və ideallar birinci yerdə dayanmalıdır. – Milli Məclis. – Mart-aprel. – 2009. – s.3-5. – S.5.

10. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin sədrliyi ilə Nazirlər Kabinetinin 2009-cu ilin birinci rübünün sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına həsr olunmuş iclası keçirilmişdir. Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi

təşəkilatı Hicran Hüseynovanın çıxışı // Azərbaycan. – 2009. – 23 aprel. – s.3.

11. Bakıda Avropa Şurasının qadınlar və kişilər arasında bərabərlik məsələsinə məsul nazirlər VII konfransı keçirilir // "Azərbaycan" qəz., 25 may, 2010, s.5.

12. İbrahimova G.İ. XIX-XX əsrlərdə Azərbaycanda qadın siyasəti. Siyasi cəmlər dok. disser ...avtorferatı. Bakı, 2011, 56 s., S.48.

13. Krans Montana Forumu çərçivəsində Bakıda "Qadın hüquqları insan hüquqlarıdır, insan hüquqları isə qadınların hüququdur" mövzusunda plenar iclas keçirilmişdir // "Azərbaycan" qəz., 2012, 30 iyun, s.5.

14. Bayramlı E. Əsrin ən böyük qadını və ya dünyaya humanizm örnəyi // Səs.- 2009. – 22 avqust. – №157. – s. 3-4.

15. Leyla Əliyeva: Əgər fayda verə biləcək bir iş görməyə imkan varsa, mən həmin imkandan məmnuniyyətlə istifadə edirəm // Yeni Azərbaycan. – 2014. – 4 iyul. – s.4.

16. Birinci xanım Mehriban Əliyeva Antalyada "Biznes-20"/"Qadınlar-20" birgə sessiyasında iştirak edib // Azərbaycan. – 2015.- 17 noyabr. – s. 3.

17. Mehriban xanım Əliyeva müasir Azərbaycan qadın hərəkatının lideri kimi dövlətimizin tərəqqisi naminə geniş fəaliyyət göstərir (Azərbaycan Respublikası AQPDK-nin sədri Hicran Hüseynova ilə müsahibə // Yeni Azərbaycan. – 2019.- 24 avqust.- s.5.

18. Караваев Александр. Политика сердца Мехрибан Алиевой // Парламентская газета, https:// www. pnp.ru/in-world / 2015/09/22/ politika-serdca-mekhriban-aliyevoy.html, 22.09.2015; Mehriban Əliyeva qəlbinin siyasəti // Azərbaycan. – 2015.- 24 sentyabr.- S. 3.

Summary

Tamam Jafarova

The role of prominent socio-political and state figure Mehriban Aliyeva in the implementation of women's policy in the Republic of Azerbaijan

The article covers the wide public activity of the First Lady of the Republic of Azerbaijan, President of the Heydar Aliyev Foundation, Goodwill Ambassador of UNESCO and ISESCO Mehriban Aliyeva in the transition to a new stage of women's policy in Azerbaijan, enrichment of

the legal framework for the protection of women's rights. The author points out that Mehriban Aliyeva, as an influential political leader who serves the further strengthening and development of the Azerbaijani statehood, provides important support for the strengthening of the women's movement. Mrs. Mehriban Aliyeva has achieved valuable practical results by demonstrating high management skills and professionalism in the implementation of the goals and objectives set in the field of women's policy of the state. The projects implemented under his leadership cover health, culture, social sphere, ecology, sports and other areas. Mrs. Mehriban Aliyeva plays an important role in ensuring the foreign policy interests of the Azerbaijani state and implementing the national statehood strategy.

Keywords: Heydar Aliyev Foundation, Goodwill Ambassador of UNESCO and ISESCO, Azerbaijani women, UNDP

Резюме

Тамам Джафарова

Роль видного общественно-политического и государственного деятеля Мехрибан Алиевой в реализации женской политики в Азербайджанской Республике

В статье освещается широкая общественная деятельность Первой леди Азербайджанской Республики, президента Фонда Гейдара Алиева, посла доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО Мехрибан Алиевой по переходу к новому этапу женской политики и усовершенствованию законодательной базы по защите прав женщин в Азербайджане. Автор отмечает, что Мехрибан Алиева как влиятельный политический лидер, которая служит дальнейшему укреплению и развитию Азербайджанской государственности, оказывает важную поддержку укреплению женского движения. Мехрибан ханум Алиева достигла ценных практических результатов, продемонстрировав высокий уровень компетентности и профессионализма в достижении целей и задач, поставленных в сфере женской политики государства. Реализуемые под ее руководством проекты охватывают сферы здравоохранения, культуры, социальных направлений, экологии, спорт и другие области. Мехрибан ханум Алиева играет важную роль в обеспечении внешнеполитических интересов азербайджанского государства и осуществлении национальной стратегии государственности.

Ключевые слова: Фонд Гейдара Алиева, посол доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО, Азербайджанские женщины, ПП ООН

UOT 316.37

ZEYNƏB HƏCƏMOVA

AMEA Rayosat Heyəti Aparatı Sənədlərlə İş Şöbəsinin Daflarxana Sektorunun müdiri
AMEA Fəlsəfə İnstitutunun disseertantı
hecemova7@gmail.com
Azərbaycan

İDARƏTƏMƏDƏ SOSIAL QAVRAYIŞIN İNSAN AMİLİNƏ TƏSİRİNİN SOSIAL-PSIXOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: elmlərarası əlaqə; sosial qavrayış; idarəetmə sistemi; insan amili

Problemın aktualığı. Sosial-psixoloji hadisələri, faktları, qanunauyğunluqları və onların inkişaf mexanizmlərini öyrənən sosial psixologiya psixologiyanın mühüm bir sahəsidir, lakin sosiologiyadan fərqli olaraq o insani öyrənən anatomiya və fiziologiya ilə yanaşı heyvanlar və bitkilər aləmini öyrənən zoologiya və biologiya ilə də sıx qarşılıqlı əlaqədədir. Təkamülçü psixoloqların iddiasına görə, ən ali varlıq olan insan heyvanlar aləmi ilə vəhdət təşkil edir. Məhz bu bağlılıq sosial psixologiyani biologiya, fiziologiya və anatomiya ilə ümumi nöqtədə birləşdirir. Məlumdur ki, sosial psixologiyanın digər elmlər ilə əlaqəsinə nəzər saldıqda onun olduqca geniş elm sahələrinin ümumi qovşağında cərəyan etməsi və müəkkəb komponentlərdən ibarət olması faktı diqqətli cəlb edir. Sosiologiya və psixologiya 2 ayrı və geniş elm sahəsi olmaqla bərabər həm də bir sıra oxşar və fərqli cəhətlərlə də səciyyələnir. Belə ki, sosioloji komponentlər psixologiyani humanitar, siyasi və ictimai elmlərlə, psixoloji komponentlər isə fundamental və təbii elmlərlə əlaqələndirir.

Tədqiqatın məqsədi idarəetmədə sosial qavrayışın insan amilinə təsirinə sosial-psixoloji xüsusiyyətlərinin təhlilindən ibarətdir. Eyni zamanda sosial psixologiyanın digər elmlərlə əlaqəsi və mövcud sahədə reallaşan münasibətlər sistemi haqqında anlayışların idarəetmə psixologiyasının əsas məzmunu kimi şərh olunması məsələsi də əsas məqsəd olaraq qarşıya qoyulmuşdur. Qeyd edilən məqsədlərə nail olmaq üçün qarşıya bir sıra vəzifələr də qoyulmuşdur: idarəetmədə şəxsiyyətlərarası münasibətlərin əsas hərəkətverici qüvvə olduğunu nəzərə alaraq sosial qavrayışın insan amilinə göstərdiyi təsirin tədqiqatına dair bir sıra elmi-nəzəri müdaxilələri ümumiləşdirmək; idarəetmədə insanla-

rın sosiallaşması prosesini tamamlayan xüsusiyyətləri şərh etmək.

Əsas materialın şərhı. Məlumdur ki, malik olduğu statusdan asılı olmayaraq (rəhbər və ya icraçı) insan idarəetmə kimi ciddi strukturun tərkib hissəsi olmadan əvvəl müəyyən sosial institutun (ailə, məktəb və s.) təcrübəsinə yiyələnir. Bu baxımdan kifayət qədər çoxşaxəli sistemi əhatə edən idarəetmə müəkkəb strukturuna çevrilir. İdarəetməyə psixoloji nöqtəyi nəzərdən yanaşdıqda və qeyd edilən sahədə aparılan tədqiqatlarla nəzər saldıqda məlum olur ki, bu strukturun tərkib hissələrini tənzimləyən əsas psixoloji ünsür – sosial qavrayışdır. Bu təsirin idarəetmənin fonunda öyrənilməsi daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, aparılan tədqiqatların müxtəlifliyinə və çoxluğuna baxmayaraq, proses zamanın tələblərinə uyğun dəyişir və təamamilə yeni münasibətlər sistemi meydana gəlir.

Sosial qavrayış sistemli və ardıcıl prinsiplərə əsaslanır və özünəməxsus müəkkəb strukturuna malikdir. Bu baxımdan sosial qavrayışın ünsiyyət, fəaliyyət, temperament, xarakter, dərkətmə, iradə, dünyagörüşü və s. psixoloji proseslərlə və hadisələrlə paralel tədqiqi vacibdir. Sosial qavrayışın bir sıra qanunauyğunluqları görmə qavrayışı və müşahidənin bəxış prizmasından asılı olduğundan hətta ən sadə stimullar belə 2 fərqli insanda təamamilə müxtəlif təsirlərə səbəb olur, çünki informasiyanın qəbul edilməsi və interpretasiyası olduqca mühüm keyfiyyətlərlə səciyyələnir. Qeyd edilənlərə əsasən belə bir fərziyyə irəli sürmək mümkündür ki, informasiyanın interpretasiyası fərqli cəhətlərə malikdir.

Tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, sosial qavrayış qarşılıqlı təsirlə sıx əlaqədədir. Qeyd edək ki, bu iki sistem arasındakı əlaqə-